

ПОЛИТИКА

Չինված պայքարի ընթացքի և ելքի կախվածությունը պատերազմի քաղաքական նպատակներից

Հովհաննիսյան Հ. Հ.

*ռազմական գիտությունների թեկնածու, գնդապետ,
ՀՀ ՊՆ ՊԱՀՀ-ի ռազմավարական առաջնորդության և կառավարման հետազոտությունների
կենտրոնի ախագ րասախոս (Երևան, Հայաստան)
hayk.hovhannisyan79@gmail.com*

Վճռորոշ քառեր՝ պատերազմ, Չինված պայքար, Չինված պայքարի օրենքներ և օրինաչափություններ, քաղաքականություն, ռազմական գիտություն:

Зависимость хода и исхода вооруженной борьбы от политических целей войны

Оганесян Г. О.

*Кандидат военных наук, полковник, старший преподаватель
Центра исследований стратегического руководства и управления НОИУ МО РА,
Национальный оборонный исследовательский университет МО РА (Ереван, Армения)
hayk.hovhannisyan79@gmail.com*

Аннотация: В статье рассматриваются закономерности вооруженной борьбы, вытекающие из общих законов войны, которые выражают основные связи и отношения главной решающей формы войны - вооруженной борьбы. Из ряда законов вооруженной борьбы в статье рассмотрен закон зависимости вооруженной борьбы от военно-политических целей войны и роль математики в его применении. Решительные военные действия войск являются следствием реализации решающих политических целей государства. Под решающими политическими целями в данном случае следует понимать цели, достижение которых существенно изменит политическую ситуацию в мире (регионе).

Ключевые слова. Война, вооруженная борьба, законы и закономерности вооруженной борьбы, политика, военная наука.

Dependence of the armed struggle process and state on the political goals of war

Hovhannisyan H. H.

*PhD in Military Science, Col, Senior Lecturer,
Center for Research on Strategic Leadership and Management, NDRU MOD RA,
National Defense Research University, MOD, RA (Yerevan, Armenia)
hayk.hovhannisyan79@gmail.com*

Abstract. The article conveys the rules of military struggle that proceed from the general laws of war. These rules, in their turn, specify the main relations and links within military struggle, the latter being the most prevalent and decisive form of warfare. Among the rules of military struggle in question are: the relationship between the political and military objectives of a war and the military struggle as well as the role of mathematics in the latter. The decisive behavior of troops in military struggle proceeds from the level of determination a state has in pursuing its political goals. Political goals, aligned with the relevant level of determination, should be treated in this context as a set of objectives that, once realized, will result in significant changes in the global (regional) political situation.

Key words. War, armed struggle, laws and regulations of armed struggle, policy, military science.

Պատերազմի ընդհանուր օրենքները արտահայտում են պատերազմի և հասարակական կյանքի այլ երևույթների միջև առկա առավել էական կապերն ու հարաբերությունները: Այդ օրենքներն են՝

- պատերազմի կախվածությունը գերիշխող դասի քաղաքական նպատակներից,
- պատերազմի ընթացքի և ելքի կախվածությունը հակամարտող կողմերի տնտեսա-

կան, գիտական, բարոյահոգեբանական և ռազմական ներուժներից [1, էջ 100]:

Պատերազմի ընդհանուր օրենքներից բխում են Չինված պայքարի օրենքները, որոնք արտահայտում են պատերազմ վարելու գլխավոր և վճռական ձևի՝ Չինված պայքարի հիմնական կապերն ու հարաբերությունները: Չինված պայքարի օրենքների շարքից մենք կդիտարկենք պատերազմի ռազմաքաղաքական

նպատակներից զինված պայքարի կախվածության օրենքը և վերջինիս կիրառման հարցում մաթեմատիկայի դերը:

Չինված պայքարի օրենքները իրենց դրսևորումն են գտնում ռազմական գիտության յուրաքանչյուր բաղկացուցիչ մասում: Ըստ այդմ, ռազմարվեստի տեսությունում, զինված ուժերի շինարարության տեսությունում, զորքերի օպերատիվ և մարտական պատրաստության տեսությունում դրանք գործում են այդ տեսությունների հետազոտության առարկայի բովանդակությանը և բնույթին համապատասխան: Չինված պայքարը նկարագրելու և դրա զարգացումը կանխատեսելու նպատակով դեռ 18-րդ դարում իրականացվել են մաթեմատիկական եղանակների կիրառման փորձեր: Դրանք հիմնականում կապված են Հ.Լյոյդի և Հ.Բյուլովի անունների հետ: Լյոյդը փորձում էր հետազոտել մարտի ընթացքի և ելքի վրա ազդող տարբեր գործոնների միջև քանակական կապը: Բյուլովը շարունակելով Լյոյդի սկսած հետազոտությունները, զգալիորեն ընդարձակեց ռազմարվեստում մաթեմատիկայի կիրառման շրջանակները: Սակայն այդ հետազոտությունները ունեին լուրջ թերություններ և 19-րդ դարի սկզբին կորցրեցին իրենց նշանակությունը: Բյուլովի տեսությունները հետագայում քննադատության էին արժանացել Նապոլեոնի, Կաուզևիցի, Լեերի, Ժոմինիի և այլ ռազմական գործիչների ու տեսաբանների կողմից: Սակայն հարկավոր է նշել, որ մաթեմատիկական մեթոդները իրենց արժանի տեղը գտան ռազմարվեստում և դրանում մեծ դերակատարություն ունեցավ Ֆ. Լանչեստերը: Անգլիայի զիտական պարբերականներում 1914-1916 թթ. հրատարակված մի շարք հոդվածներում իսկ այնուհետև նաև իր «Ինքնաթիռները պատերազմում» գրքում Լանչեստերը կատարեց ռազմագիտական հիմնախնդիրների քանակական վերլուծության առաջին լուրջ փորձը [2, էջ 38]:

Այդ աշխատությունում նա փորձեց մաթեմատիկական արտահայտություններով ցույց տալ «հաղթանակի, քանակական գերազանցության և սպառազինության գերազանցության միջև փոխադարձ կապը», իսկ դուրս բերված դիֆերենցիալ հավասարումները ստացան Լանչեստերի հավասարումներ անվանումը: Մաթեմատիկական հաշվարկների հիման վրա Լանչեստերը ցույց տվեց մարտի դաշտում ավիացիայի դերի բարձրացման անխուսափելիությունը, ինչպես նաև առաջարկեց մաթեմատիկական հավասարումներ, որոնք արտահայտում էին զենքի տարբեր տեսակներ կիրառելու պայմաններում զորքերի կորուստների կախվածությունը զորաշարվածքի խտությունից:

Մարտական գործողությունների հետազոտման մաթեմատիկական եղանակները առավել լայն կիրառում ստացան երկրորդ համաշխար-

հային պատերազմի ընթացքում: Դա պայմանավորված էր զինված պայքարի բնույթի փոփոխությամբ, որը իր հերթին հետևանք էր քսաներորդ դարի սկզբի գիտության և նորագույն տեխնոլոգիաների հեղափոխական զարգացման: Գիտության նման զարգացումը իր դերակատարումն ունեցավ զինված պայքարի բոլոր ոլորտների վրա, ինչը դրսևորվեց հիմնականում հրաձգության հեռավորության և լիցքի կշռի զգալի ավելացումով, գրահատանկային միավորումների ստեղծումով և օպերացիաների (մարտի) վարման ընթացքում դրանց դերի կտրուկ աճով, օդային տարածքի նվաճումով և օդային գերակայության հաստատումով, կառավարման համակարգերի կատարելագործումով:

Այդ աշխատանքին աշխարհի շատ երկրներում ներգրավվեցին լավագույն մաթեմատիկոսները և գիտնականները, ովքեր մշակեցին նշանակետերի խոցելիության գնահատման եղանակները, իրականացրեցին հրաձգության արդյունավետության հետազոտություններ և ստեղծեցին կոնֆլիկտային իրավիճակների վերլուծության համար հատուկ մաթեմատիկական ապարատ: Սակայն սա ընդամենը նախապատմությունն էր ռազմական գիտելիքների մաթեմատիկականացման այն բուռն գործընթացի, որը սկսվեց միջուկային, հրթիռային զենքի, գերձայնային ավիացիայի, կառավարման ավտոմատացված համակարգերի և այլ միջոցների ներդրմամբ:

Չինված պայքարի օրենքներն ու օրինաչափությունները գրագետ կիրառելու համար անհրաժեշտ է ամբողջությամբ պատկերացնել դրանց դրսևորման հիմնական գծերը:

Աշխատանքում դիտարկել ենք մաթեմատիկայի կիրառումը զինված պայքարի օրենքներից մեկի՝ պատերազմի քաղաքական նպատակներից զինված պայքարի ընթացքի և ելքի կախվածության, հետազոտման ընթացքում:

Պատերազմի քաղաքական նպատակներից զինված պայքարի ընթացքի և ելքի կախվածությունը արտահայտվում է հատկապես ռազմավարական մասշտաբներում: Ուժերի հարաբերակցության անգամ խիստ անբարենպաստ պայմաններում, այլ հավասար պայմանների դեպքում, հաղթանակ է տոնում այն կողմը, որը վարում է արդարացի պատերազմ [3]: Պատերազմող պետությունների քաղաքականությունով և քաղաքական նպատակներով որոշվում է վերջինիս բնույթը, մասշտաբը և վարման ձևը:

Չինված բռնության և քաղաքականության հարաբերակցությունը հաստատուն չէ և կրում է փոփոխական բնույթ: Չորքերի վճռական մարտական գործողությունները հետևանք են պետության վճռական քաղաքական նպատակների իրականացման: Վճռական քաղաքական նպատակներ ասելով տվյալ դեպքում պետք է հաս-

կանալ այնպիսի նպատակներ, որոնց հասնելը էականորեն կփոփոխի աշխարհի (տարածաշրջանի) քաղաքական իրադրությունը:

Քաղաքականության և պատերազմի փոխկապվածության հիմնախնդրի մասին բավականին հետաքրքիր և յուրօրինակ մոտեցումներ ունեն Ա.Ա.Սվեչինը: Դրանց շարքին կարելի է դասել ռազմական գիտության կախվածությունը հասարակության տնտեսական և սոցիալ-քաղաքական գործընթացներից, պետության քաղաքականության ազդեցությունը ռազմական դոկտրինի էության և բովանդակության վրա, ներքին և արտաքին քաղաքականության փոխազդեցությունը պատերազմի ժամանակ [4]:

Թշնամու հանդեպ վճռական հաղթանակի հասնելն առանց հարձակողական գործողությունների իրականացման հնարավոր չէ: Վերջիններս առավել արդյունք են տալիս ուժերի և միջոցների գերակայության դեպքում: Դիցուք զինված պայքարի վճռականությունը նշանակենք R տառով, ապա գործերի մարտական գործողությունների վճռականությունը կբնութագրենք.

- r_1 ` գործերին առաջադրված վճռական խնդիրներով,
- r_2 ` օպերացիաների վարման տարածքային մեծ թափով,
- r_3 ` կիրառվող ուժերի և միջոցների մեծ քանակությամբ,
- r_4 ` հարձակման բարձր տեմպերով,
- r_5 ` գործերի գործողությունների ակտիվ հարձակողական բնույթով:

Այսպիսով, զինված պայքարի վճռականությունը, որպես զինված պայքարի գործոն, կարելի է ներկայացնել ընդհանուր տեսքի ֆունկցիոնալ կախվածությամբ`

$$R = f_R(r_1, r_2, r_3, r_4, r_5),$$

որտեղ r_1, r_2, r_3, r_4, r_5 որոշող պարամետրերը իրենց հերթին բնութագրվում են զինված պայքարի քաղաքական նպատակներով:

Պատերազմների պատմությունը ամբողջությամբ հաստատել է քաղաքական նպատակներից մարտական գործողությունների ինտենսիվության և վճռականության կախվածության ընդհանուր օրինաչափությունների լինելիությունը:

Մեծ Հայրենական պատերազմի ժամանակ բախվեցին երկու հակադիր գաղափարախոսություններ կրող պետություններ, ինչը ծայրաստիճան բարձրացրեց գործերի հարձակման վճռականությունն ու ինտենսիվությունը: Պատերազմի տարբեր փուլերում ռազմավարական հարձակումը դարձավ կողմերի ռազմավարական գործողությունների հիմնական և վճռական տեսակը: Չորքերին առաջադրվում էին հակառակորդի գործերի շրջապատման, մասնատման

և ոչնչացման խնդիրներ: Օպերացիաներին մասնակցելու նպատակով ներգրավվում էին մի քանի ռազմաճակատների, բանակների ուժեր և միջոցներ: Հաջողության գրավականն էր գրահատանկային և ավիացիոն խոշոր զորամիավորումների և միավորումների փոխհամաձայնեցված կիրառումը: Օպերացիաների խորությունը հասնում էր 500 - 600 կմ ($r_2 = 500 \div 600$ կմ): Հարձակման տեմպերը կազմում էին հրաձգային կազմավորումների համար 20 - 30 կմ ($r_4 = 20 \div 30$ կմ), իսկ տանկային կազմավորումների համար` մինչև 70 կմ ($r_4 = 70$ կմ) [5]: Օպերացիայի հանկարծակիության ապահովման նպատակով դրանք նախապատրաստվում էին խիստ զաղտնիության պայմաններում: Թե՛ խորհրդային և թե՛ գերմանական զորքերի հզոր հարվածների արդյունքում հակառակորդները կրում էին հսկայական չվերականգնվող կորուստներ:

Պատերազմի հագեցվածությունը ակտիվ ռազմական գործողություններով, այն է *ինտենսիվությունը* (I), բնութագրվում է

- օպերացիայի նախապատրաստման բարձր տեմպերով (i_1),
- գործերի կենտրոնացման և դեպի ելման դիրքեր առաջընթացման արագությունով (i_2),
- մարտական գործողությունների անընդհատությունով (i_3),
- կարճ դադարներով կամ առանց դադարների մի քանի օպերացիաների անցկացումով (i_4):

Ելնելով դրանից, գործերի մարտական գործողությունների ինտենսիվությունը, որպես զինված պայքարի գործոն, կարող ենք ներկայացվել ընդհանուր տեսքի հետևյալ ֆունկցիոնալ կախվածությունով`

$$I = f_i(i_1, i_2, i_3, i_4),$$

որտեղ i_1, i_2, i_3, i_4 պարամետրերը իրենց հերթին բնութագրվում են զինված պայքարի քաղաքական նպատակներով:

Մարտական գործողությունների բարձր ինտենսիվությունը պայմանավորված է ցանկացած պայմաններում, առանց երկար օպերատիվ դադարների դրանց անընդհատ և ակտիվ վարումով, մինչև թշնամու վերջնական ջախջախումը: Չորքերի ինտենսիվ գործողությունները ապահովում են կարճ ժամկետներում նպատակներին հասնելը, զրկում են հակառակորդին ժամանակից և սեփական գործերը կարգի բերելու, պահուստների զորաշարժի, վերախմբավորման և հակահարված հասցնելու հնարավորությունից, նյութատեխնիկական միջոցների մատակարարում իրականացնելուց, նոր բնագծերում դիմադրության ցուցաբերման հնարավորությունից:

Բարձր ինտենսիվության մարտական գործողությունների օրինակ են ծառայում տարբեր ժամանակաշրջաններում տեղի ունեցած բազ-

մաթիվ պատերազմներ, այդ թվում՝ երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում անցկացված օպերացիաները, Իրաքում ԱՄՆ կողմից անցկացված «Հոլմ անապատում» օպերացիան, 2020 թ. դարաբաղյան երկրորդ պատերազմում ադրբեջանական զինված ուժերի իրականացված հարձակողական օպերացիան և այլն:

Վերլուծելով 20-րդ դարի պատերազմների բնույթը, գալիս ենք եզրակացության, որ դրանց փոփոխությունը ենթակա է պատերազմների ինտենսիվության աճի ընդհանուր պատմական միտումներին, ինչն իր հերթին կախված է պատերազմներում կիրառվող խոցման միջոցների արդյունավետության աճից և կողմերի քաղաքական նպատակների վճռականությունից:

Առաջատար պետությունների ռազմական դոկտրինաների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ գորքերի հաջող գործելու ապահովման, հետևաբար նաև պատերազմում քաղաքական նպատակներին հասնելու հիմնական միջոց է զանգվածային խոցման զենքը, որը գտնվում է քաղաքական ղեկավարության տնօրինման ներքո: Կառավարությունը իր զինանոցում ունենալով նման զենք, և հնարավորություն ունենալով կենտրոնացված կարգով կառավարելու այն՝ հնարավորություն ունի վճռական ազդեցություն ունենալ զինված պայքարի ընթացքի վրա, ապահովելով սեփական քաղաքական շահերի և նպատակների իրականացումը անգամ չկիրառելով այդ զենքը:

Այսպիսի պայմաններում պետության քաղաքական ղեկավարության կողմից պատեհաժամյա որոշումների ընդունման դերը զգալիորեն բարձրանում է: Պատերազմող պետության կառավարությունը այլ հարցերի հետ մեկտեղ պետք է որոշի.

- պատերազմ վարելիս վճռական դեր ունեցող պատերազմի քաղաքական նպատակները (P),
- պատերազմի ընդհանուր ռազմավարական պլանը, որն ուղղված է հակառակորդի արագ ջախջախմանը կամ հաշվարկված կլինի երկարատև պայքարի վարմանը և հակառակորդի հյուծմանը (S),
- մարտական գործողությունների վարման համար հատկացվող ռեսուրսները (Q):

Քաղաքականությունը, որոշելով պատերազմի ռազմավարական պլանը (S), սահմանում է զինված ուժերի գործունեության բնույթը, ձևերը և եղանակները, առաջիկա մարտական գործողությունների վճռականությունը և ինտենսիվությունը, պետության առջև ծառայած նպատակներին հասնելու ուժերն ու միջոցները: Ընդ որում, կարևոր է նշել, որ քաղաքականությունը (P) ոչ միայն բխեցվում է պատերազմով առաջ քաշված խնդիրներից (G_w), այլ հաշվի է առնում նաև հետպատերազմյա փուլի խնդիրները (G_{hw})

և ենթարկեցնում է պատերազմի վարումը այդ խնդիրներին: Քաղաքականության ազդեցությունը գորքերի մարտական գործողությունների վրա կարելի է արտահայտել հետևյալ գործոններով.

- զինված պայքարի մասշտաբները և դրանց հիմնական թատերաբեմերը (M),
- միջոցների կիրառման բնույթը, ձևերը և եղանակները (տարատեսակ օբյեկտների նկատմամբ տարբեր զինատեսակների սահմանափակված կամ չսահմանափակված կիրառում) (X),
- օպերացիաների և ամբողջ պատերազմի վարման բնույթը, հաշվի առնելով, որ ժամանակակից պայմաններում հատուկ է մարտական գործողությունների վարման բարձր ինտենսիվությունն ու վճռականությունը (I, R):

Այսպիսով, զինված պայքարի ռազմավարական պլանը կարելի է որոշել հետևյալ տեսքի ֆունկցիոնալով.

$$S = f_S (P, Q, G_w, G_{hw}, M, X, R, I):$$

Չինված պայքարի ռազմավարական պլանը (S) հիմնական գործոնն է, որն անմիջական ազդեցություն է թողնում զինված պայքարի ընթացքի և ելքի վրա, ինչը որոշվում է որոշակիորեն ընդհանրացված ցուցանիշով (W):

Այս դեպքում՝ $W = f_w (P, S)$ ֆունկցիոնալը, որն իր մեջ ներառում է պատերազմ վարելիս վճռական դեր ունեցող պատերազմի քաղաքական նպատակները (P) և պատերազմի ընդհանուր ռազմավարական պլանը (S), վերջնարդյունքում կորոշի զինված պայքարի ընթացքի և ելքի կախվածությունը քաղաքական նպատակներից:

Այս կախվածության կիրառման հարցում մաթեմատիկայի դերն է քանակական տվյալների նախապատրաստումը պետության ռազմաքաղաքական ղեկավարության կողմից թվարկված բոլոր հարցերով սկզբունքային որոշումների կայացման համար: Պատերազմի քաղաքական նպատակներից զինված պայքարի ընթացքի և ելքի կախվածությունը վերլուծելու և պրակտիկ կիրառելու համար ներգրավվող մաթեմատիկական ապարատը պետք է նախ և առաջ հաշվի առնի բարդ համակարգ ներկայացնող այդ գործոնների համալիր ազդեցությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Теория военного управления. Изд. Академии. 2016.
2. Военно-исторический журнал. № 8. – М. 1963.
3. Сисе, Х. Справедливая война? О военной мощи, этике и идеалах. – М., 2006.
4. Свечин, А.А. Стратегия. // Военный вестник. – М., 1927.
5. http://mil.ru/winner_may/history/more.htm?id=11983690@cmsArticle

Տճանա/Հանձնվել է՝ 20.02.2021
Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 25.02.2021
Принята/Ընդունվել է՝ 28.02.2021